

september
2017-3

Natuurvereniging Terschelling

Rinkelbollen

Bestuur

Voorzitter:	Piet Zumkehr	06 5081 6092
Secretaris:	Annie Hek	0562 442 591
Penningmeester:	Jaap de Jong	0562 442 742
Bestuurslid:	Marijke Nieuwenhuis	06 5140 4058
Bestuurslid	Leo Bot	06 2272 4810

Colofon

Rinkelbollen/Website Klaas Sluiman 06 5340 3219
e-mailadres Natuurvereniging Terschelling: **natuur@schylge.top**

Lid zijn/ worden

Het lidmaatschap van de
Natuurvereniging Terschelling
bedraagt € 12.50 per jaar,
jeugdleden tot 18 jaar € 6,-
Contributie voor postabonnees € 18.50.

**Bank: NL87 RABO 011 93 89 193 t.n.v.
Natuurvereniging Terschelling.**

U ontvangt 4 keer per jaar het mededelin-
genblad Rinkelbollen en u kunt deelnemen
aan de activiteiten van de vereniging zoals
lezingen en filmvoorstellingen, excursies en
wandelingen.

*Copyright: Natuurvereniging Terschelling.
Alles uit deze uitgave mag worden geciteerd
en vermenigvuldigd, echter alleen met bron-
vermelding en voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.
SNN 1383-925X*

**Sluitingsdatum
Rinkelbollen 4-2017:
20 november**

Rinkelbollen

Inhoud

In memoriam Harry van Kasteel	02
Van de voorzitter	03
Een verrassende vondst van de Posthorenslak in de Bulldozerplas	04
Er op uit, jeugdrubriek	07
Een kale strandvlakte boordevol leven	09
Dagboek van Dubois	10
De geelbruine houtuil	13
Zeedorpenlandschap op Terschelling?	14
Vals Muizenoor, nu ook op Ameland	16
Sense of Place, Mondriaankwelder bij Striep...	18
Bijenpark Hornsjilde bij Midsland	20
Agenda	21

SCHILDERSBEDRIJF HAARSMA VOF

Baaiduinen 45
Tel. 0562 448338

Wolwinkel en Lijstenmakerij

Landerum 8A

Een bezoekje meer dan waard!!

IN MEMORIAM

HARRY VAN KASTEEL

In de nacht van woensdag 14 juni j.l. overleed zeer onverwachts ons redactielid Harry Van Kasteel. Wij zijn diep aangeslagen door dit plotselinge overlijden. Het is nog maar ruim een week daar voor dat wij met een veertiental belangstellende natuurliefhebbers samen met Harry en onder leiding van Arjan Zonderland een wandeling maakten door één van de vele mooie duinvalleien hier op Terschelling om kennis te nemen van al dat moois aan natuurgebeuren dat we daar op dat moment konden waarnemen.

Harry, zoals gewoonlijk gewapend met zijn camera, heeft ook toen ongetwijfeld mooi beeldmateriaal verzameld met de bedoeling om hiervan in het eerstvolgende nummer van de "Rinkelbollen", verslag te kunnen doen. Want zoals wij hem hier op Terschelling hebben leren kennen, was dat zijn lust en zijn leven.

Met zijn geweldige kennis op ICT-gebied heeft hij een hele mooie website gebouwd en in de loop der jaren van de "Rinkelbollen" een zeer lezenswaardige uitgave gemaakt. Met zijn oog voor details maakte hij van de kleinste insecten zeer fraaie macro-opnames, waarmee heel veel interessante details zichtbaar werden gemaakt en in ons tijdschrift werden gepubliceerd. Op dit terrein werkte hij zeer nauwgezet en als tijdens de bestuursvergaderingen de eerstvolgende uitgave van het kwartaalblad ter sprake kwam had Harry deze aflevering meestal al helemaal in concept voorbereid en hoefden er alleen nog maar enkele details toegevoegd te worden.

Harry deed echter veel meer. Hij was één van de vrijwilligers van de natuurschuur van het Staatsbosbeheer in Lies regelmatig wekelijks enkele middagen actief om daar tijdens de openingsperioden belangstellen- de bezoekers te informeren over flora en vooral de fauna van ons mooie eiland. Hij deed dat op een zeer enthousiaste en overtuigende wijze en mede daardoor gingen

veel bezoeken onge-
twijfeld met
andere ogen
naar hun om-
geving kijken.
Harry was
ook degene
die de leden,
middels een
e-mailbericht
en kort voor
aanvang, een
herinnering
stuurde van
het tijdstip en
locatie van
een lezing of
excursie van
de vereniging
en dit heeft
er zeker toe
bijgedragen
dat deze uitin-
gen ook door
niet leden
goed bezocht
werden.

En Harry was
daarbij bijna
ook altijd zelf
aanwezig

om hiervan te genieten en zoals eerder vermeld, hierover verslag te doen. Harry was echter ook een eigenzinnig persoon. Wat hij in zijn kop had zat niet op een andere plaats. Hij wist precies wat hij wilde en zo voerde hij het uit ook, wat een ander er ook van vond.

Maar Harry was ook een zorgzaam type. Mede in verband met de gezondheid van Carla was hij de laatste tijd wat meer aan huis gebonden en die taken heeft hij, voor zover wij dat kunnen beoordelen, op een voorbeeldige wijze vervuld. Wij zullen ons Harry blijven herinneren als een zeer enthousiast en gewaardeerd medelid van onze vereniging en als zodanig zijn wij hem zeer dankbaar voor de wijze waarop hij al dat verenigingswerk heeft uitgevoerd. En het zal voor zijn opvolger of opvolgster een hele uitdaging vormen om hem in dit opzicht te evenaren. Wij wensen de familie veel sterkte toe met het verwerken van dit verlies.

Harry Horn

Bij de foto's: Een veldboeket ter ere van Harry van Kasteel, gemaakt door Japke Horn.

Vorige pagina: Harry van Kasteel Reddingbootvallei, juni 2017.

Foto's Harry Horn.

Van de voorzitter

Dit derde nummer van de Rinkelbollen van 2017 is er een met een rouwrand. Op 14 juni jl. overleed geheel onverwachts ons bestuurs- en redactie-

lid Harry van Kasteel.

Een groot verlies voor de familie, maar ook voor de Natuurvereniging. Harry was de drijvende kracht achter de Rinkelbollen. Hij heeft het blad kwalitatief aanzienlijk verbeterd, en zorgde ervoor dat het tijdschrift steeds op tijd bij de leden in de bus kwam. Ook was hij beheerder van de website. In dit nummer is het in memoriam opgenomen, dat oud-voorzitter Harry Horn heeft voorgedragen tijdens de rouwdienst in de kerk van Midsland. We zullen Harry in onze gelederen blijven missen.

In dit nummer is ook het artikel van Henk Mienis over de posthorenslak gewijd aan Harry van Kasteel.

Door het overlijden van Harry is er een gat ontstaan in het redactiewerk voor de Rinkelbollen. We prijzen ons gelukkig dat Klaas Sluiman het beheer van de website wil overnemen, en ook zorg wil dragen voor de opmaak van de Rinkelbollen.

Wat het redactiewerk betreft vervul ik zelf voorlopig de functie van redactieadres.

Artikelen en mededelingen voor het blad kunt u mailen naar:

natuur@schylge.top

Piet Zumkehr

Een verrassende vondst van de Posthorenslak in de Bulldozerplas

Henk Mienis

Deze notitie is geschreven ter nagedachtenis aan Harry van Kasteel. Je was de motor van het vernieuwde mededelingenblad "Rinkelbollen". Harry bedankt voor je jarenlange belangstelling en vriendschap.

Het meertje aan de binnenzijde van de Stuifdijk tussen paal 19 en 20 op de Boschplaat is indertijd ontstaan in 1956 door zandwinning voor een stuifdijk. Daar bulldozers het graafwerk uitvoerden werd het meertje door George Visser dan ook toepasselijk de Bulldozerplas genoemd (Visser, 1973). Een andere naam voor deze plas is: Poel nabij de Boschplaat (Kiauta, 1968).

Visser beschrijft het meertje als een vierkante plas met een diepte van 1-1.5 meter en twee eilandjes in het midden. Als zodanig werd het ook op de kaart getekend in Visser (1994: 26). Door verstuiwing van de duinen ten noorden van de plas is de vorm in de loop der tijden enigszins veranderd, zijn de eilandjes verdwenen en is er een zandbank ontstaan op een afstand van 1-2 meter van de zuidelijke oever (foto 1). Wie de diverse kaarten van Terschelling met

elkaar vergelijkt, zal het opgefallen zijn dat in de jaren zestig het pad aan de binnenzijde van de Stuifdijk naar het Amelander Gat te noorden van het meertje loopt terwijl later het pad ten zuiden van het meertje ligt. Dit komt ook weer door de verstuiwing van de duinen, waardoor deze veel dichter bij het water zijn gekomen.

Het meer is grotendeels omzoomd door een dikke kraag van Riet *Phragmites australis* terwijl in het water onder andere nog steeds Schedefonteinkruid *Potamogeton pectinatus* en Aarvederkruid *Myriophyllum spicatum* voorkomt. Eutroficatie van het water leidt vaak in de zomer tot een explosieve groei van draadalg.

In het water leven onder andere stekelbaarsjes. Wat de vogels betreft zijn er altijd in de herfst wel diverse soorten eenden (*Anatidae*) en Meerkoeten *Fulica atra* aanwezig.

Foto 1:
De zandbank in
de Bulldozerplas,
27 september
2016
(Foto: Henk
Mienis).

Malacologische observaties

De eerste gegevens betreffende het voorkomen van een vijftal zoetwaterweekdieren in de Bulldozerplas werden gepubliceerd door Visser (1973).

Sinds 1961 vertoef ik geregeld op Terschelling en kom dan ook vaak op de Boschplaat.

Tot mijn schande heb ik pas twee keer de Bull-dozerplas op de aanwezigheid van weekdieren onder-zocht.

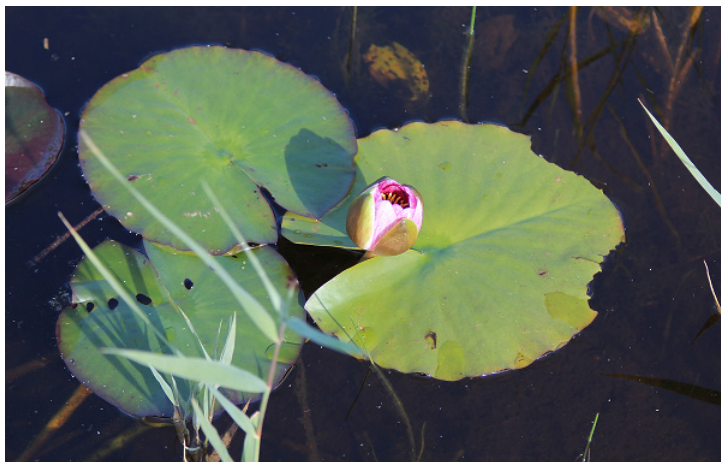

Foto 4: Een gekleurde variëteit van de Witte waterlelie in de Boortorenplas (Foto: Henk Mienis).

In 1999 trof ik slechts de Ovale poelslak aan, terwijl ik op 27 september 2016 er in slaagde om vier soorten te bemachtigen.

Tot mijn verrassing bevond zich daar-onder ook een levend exemplaar van de Posthorenslak *Planorbarius corneus* (foto 2). Deze soort kwam in het verleden niet op Terschelling voor, maar wordt de laatste

tijd steeds meer in allerlei watertjes op het eiland aangetroffen (Mienis, 2013).

Ik sluit niet uit dat de mens in deze verspreiding van de Posthorenslak op Terschelling een rol speelt, want zij wordt vaak aangetroffen in sloten en plasjes waarin eiland-vreemde aquatische planten zoals Witte waterlelie *Nymphaea alba* (foto 3) of gekleurde variëteiten daarvan (foto 4), Gele plomp *Nuphar lutea*, Krabbescheer *Stratiotes aloides* en Waterhyacint *Eichhornia crassipes* in de laatste jaren zijn geplant of gedumpt.

Ook de ongedetermineerde Erwt-

Foto 2: Een jonge Posthorenslak indertijd verzameld op Terschelling (Foto: Oz Rittner).

Foto 3: Witte waterlelies in een turfdôbe bij Lies (Foto: Henk Mienis).

Nederlandse						
naam	Wetenschappelijke naam	1960*	1968*	1970*	1999	2016
Jenkins waterhorentje	Potamopyrgus antipodarum	-	+	+	-	-
Ovale poelslak	Radix balthica	+	+ ¹	+	+	-
Witte schijfhoren	Gyraulus albus	-	+	+	-	+
Tractorwietje	Gyraulus crista	-	+	+	-	+
Posthorenslak	Planorbis corneus	-	-	-	-	+
Stompe erwtenmossel	Pisidium obtusale	-	-	+	-	-
Erwtenmossel	Pisidium species	-	-	-	-	+
Total N-7		1	4	5	1	4

* Uit Visser (1973)

¹ Als *Lymnaea peregra*

mosseltjes die ik aantrof in mijn schepnet behoren niet tot de Stompe erwtenmossel, die door Visser (1973) in 1970 werd gevonden.

Uit deze observaties blijkt dat tot nog toe op zijn minst zeven soorten zoetwater molusken in de Buldozerplas zijn aangetroffen (Zie tabel hierboven).

In de komende herfst hoop ik opnieuw een onderzoek uit te voeren wat betreft het voorkomen van aquatische weekdieren in de Buldozerplas.

Mijn dank gaat uit naar mijn collega Oz Rittner (the Steinhardt Museum of Natural History, Tel Aviv University) voor zijn foto van de Posthorenslak.

Geraadpleegde literatuur

Kiauta, B., 1968. *Additions to the list of Odonata of the Dutch Wadden Islands, with an account of water quality data of larval habitats and a review of the Dragonfly fauna of the Dutch and German Northsea Islands. Biologische Jaarboek, 36: 88-114.*

Mienis, H.K., 2013. *De Posthorenslak op Terschelling en elders op de Waddeneilanden. Rinkelbollen, 2013 (1): 9-12.*

Visser, G., 1973. *Chemische samenstelling, flora en fauna van binnendijks water op Terschelling, speciaal met betrekking tot duinplassen. 102 p. + 50 kaarten, figuren en tabellen. Biologisch Station, Oosterend.*

Visser, G., 1994. *De Bosplaat – Terschellingers scheppen Europees natuursreservaat. 144 p. Van Gorcum, Assen.*

Adres van de schrijver: Henk K. Mienis, p/a R. & J. Gerritzen-Mienis, Boeresingel 11, 8501 CM Joure. mienis@netzer.org.il

WIJ ZIJN UW E-MAILADRES KWIJT

Helaas kunnen we momenteel niet beschikken over de lijst met e-mailadressen waarheen Harry van Kasteel regelmatig de nieuwsbrieven zond. Indien u het op prijs stelt de nieuwsbrieven te blijven ontvangen, verzoek ik u uw e-mailadres toe te sturen aan: natuur@schylge.top

Er op uit

Heb je iets leuks meegemaakt,
bijzondere beestjes of vissen
gevangen, planten ontdekt of gekke
plaatjes geschoten?

Stuur het naar de redactie van
Rinkelbollen:
natuur@schylge.top

"Opa, wat een mooie" aldus de kleinkinderen
van Frank London bij het spotten van een
Kommavlinder.

Al eens een fazant of ree voor de lens gehad?

Jonge
onderzoekers

Een kale strandvlakte boordevol leven

Gerrit Doeksen

Op de lage strandvlakte bij Formerum tussen de strandduinen en de lage primaire (stuif-) duintjes die begroeid zijn met bie-starwegras (lijkt op helm) zag ik in augustus 2016 overal piepkleine graafsporen. Ze zijn onopvallend, doch massaal aanwezig en je wandelt er ongemerkt zo overheen. Ook in de zomer 2017 is dit beeld hetzelfde.

Het zijn zandgraafkortschildkevers, *Bledius fergussoni* Joy, 1912 (eerder: *B. arenarius* Paykull) en behoren tot de familie der kortschildkevers (Staphylinidae). Zeer nauw verwant met deze *B. fergussoni* is *Bledius subniger* Schneider, 1898. Ze zijn moeilijk van elkaar te onderscheiden en komen vaak samen voor (meded. O. Vorst).

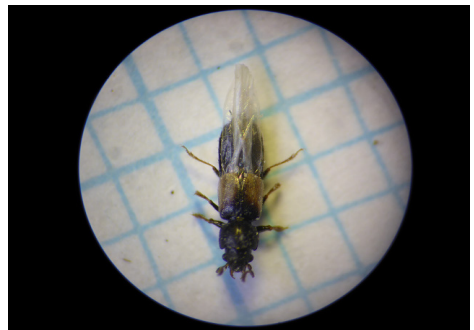

In Nederland komen ruim duizend soorten kortschildkevers voor en wereldwijd zo'n 60 000. Allemaal hebben ze deze opgevouwen vleugels en ze kunnen vliegen. Kúnnen, want eigenlijk zijn het verknochte wandelaars. Hun voedsel kan zowel plantaardig als dierlijk zijn. Ze ruimen veel afval op en worden meestal niet als schadelijk ervaren, soms zelfs als nuttig. De

Als je het bovenste laagje zand even opzij schuift dan zie je na korte tijd meestal wel een of meer kleine, zwarte langwerpige oorwormvormige kevertjes omhoog komen die snel bescherming zoeken.

Ze zijn slechts 2½ à 3 millimeter lang en zijn goed herkenbaar doordat het lijkt alsof ze een gouden ring om het midden van hun lichaam hebben. Dat zijn echter twee korte schilden, gescheiden door een driehoekige donkere naad. Hieronder zitten hun ingenieus opgevouwen vleugels.

lengte van kortschildkevers varieert van minder dan 1 mm. tot ca.3 cm. (Wikipedia).

Kevertje van 3 millimeter.

De zandgraafkortschildkever voedt zich met algen en komt met name voor in “zote” vlaktes die zelden overvloed worden en waar wat humus aanwezig moet zijn. Het is een niet algemene, typische “pionier”-kever, die meestal in tijdelijke kolonies voorkomt.

Tussen de kevertjes komt soms een ander, groter en geheel zwart kevertje tevoorschijn.

Zeer waarschijnlijk is dat het zandgravertje *Dyschirius thoracinus* (Rossi, 1790), waar-

van bekend is dat deze als predator ook voorkomt in kolonies van *Bledius fergussoni* (Nederlands Soortenregister).

Hier op Terschelling waren de sporen of gangetjes massaal op de strandvlakte aanwezig van Midsland (paal 10) tot Oosterend (paal 17).

Een voorzichtige schatting van het aantal kevertjes op basis van aantallen per gemiddelde vierkante meter levert over deze 7 km. al gauw zo'n 500 000 exemplaren op, waarschijnlijk zelfs veel meer.

Op West-Vlieland zag Oscar Vorst in april 2016 eveneens een dergelijk voorkomen.

Dank aan Oscar Vorst (Naturalis) voor determinatie via foto's en voor alle informatie die ik niet van internet kon plukken.

Massaal de kleine graafsporen.

**Heeft u een mooie foto,
die het delen waard is?
Stuur hem naar de redactie!
Met beschrijving, of nog beter:
met een verhaaltje.**

e-mail: natuur@schylge.top

Dagboek van Du Bois

In dit dagboek geef ik weer wat ik in onze tuin of elders op het eiland waarneem.

Geerlof Du Bois

26 mei: Vandaag een prachtige dag met volop zon en ca 20 graden. Een deel van de moestuin geschoffeld, die door het aanhoudende mooie weer erg droog wordt. 's Avonds naar het strand geweest. Ook de aalscholverskolonie nabij Paal Acht bezocht, waar we ook diverse lepelaars zagen. Tot onze verrassing zagen we daar ook een reegeit langs het wandelpad. Dit nabij de zomerwoningen in Midsland. Er kruiste nog een fazantenhen met ongeveer tien kuikens onze weg. De duinroosjes bloeien nu overal prachtig op het eiland.

31 mei: Nog steeds mooi zomerweer, hoewel wat minder warm. De moestuin flink water gegeven. Vandaag heb ik zowel stam-, als stokslabonen gezaaid. We zagen voor het eerst dit voorjaar rond ons huis drie boerenzwaluwen vliegen. Deze vogels zien we de laatste jaren steeds minder. Mogelijke oorzaak kan zijn te weinig nestgelegenheid in huis of schuur. Ook de aanwezigheid van een in de buurt broedende kerkuil zou wel eens de reden kunnen zijn.

3 juni: Eerst wat lichte regenbuitjes, later weer mooi weer. 's Middags naar het "Lergerplak" geweest waar we veel bloeiende gevlekte orchideeën zagen. Ook een duinhagedis, ook wel zandhagedis genoemd, waarvan de mannetjes in het voorjaar, zoals dit exemplaar, mooie groene flanken hebben, kruiste ons pad en maakte dat hij weg kwam.

6 juni: De hele dag stormweer met soms een kracht 10 en af en toe een flinke regenbui. In onze kippentuin hangt een nestkast

De Welriekende Nachtorchis.

met daarin het nest van een koolmezen-echtpaar met ca. zeven eitjes.

14 juni: De klimrozen in onze tuin bloeien nu prachtig. Voor in de huiskamer een mooi bouquet theerozen geknipt. Ook de in de tuin aanwezige kamperfoelie bloeit niet alleen prachtig, maar de bloemen ruiken vooral in de avond, bij windstil weer, heerlijk.

19 juni: De eerste zomerwortels uit eigen tuin geoogst.

21 juni: De langste dag. Vandaag de laatste aardbeien geplukt en het net verwijderd. De resterende zijn voor de vogels. Ook de eerste rode bieten geoogst. De stam- en

klimrozen bloeien nog steeds prachtig.

25 juni: 's Avonds een fijne wandeling door de Koegelwieck gemaakt waar ik op een afgeplagde locatie een aantal bloeiende welriekende orchideeën vond (zie foto). Door de aanhoudende droogte lopen de cranberry's laat uit dit jaar.

29 juni: Vanmorgen tap ik 14 mm. regen af, dat helpt de droogte enigszins te verminderen. Onze theerozen bloeien nog steeds mooi. Ook de gele toortsen bloeien

Keizerskaars Verbascum phlomoides

prachtig en staan als raketten in de tuin. De bloemen van deze plant bevatten geen of heel weinig honing, maar worden veel bezocht om hun stuifmeel, vooral door diverse hommels. Ook de teunisbloemen die in de avond opengaan, bloeien prachtig .

2 juli: Eerst wat bewolking, in de loop van de dag steeds meer zon. Tijdens een avondwandeling door de duinen is duidelijk te zien dat er wat water is gevallen. Alles

staat er veel groener bij en evenals in onze privé-tuin bloeit en groeit het dat het een lust is om te zien. Vooral de diverse soorten walstro langs de fietspaden en het slangenkruid bloeien mooi, evenals de teunisbloemen en de Verbasiums. Al deze bloeiende planten geven de duinen een vrolijk en gezellig aanzien. Ook zag ik nog een fazantenhen met een aantal mooie halfwassen jongen.

3 juli: Vandaag heb ik in totaal zes pond zwarte bessen geplukt. Ook een wasteil vol met tuinbonen geoogst en een aantal stoksnijsbonen uitgeplant, die ik had voorgekiemd. Zo was er weer van alles te doen in de tuin.

19 juli: Een zeer warme dag met temperatuur van ca. 25 tot 27 graden. In onze tuin liepen vanmorgen twee volwassen egels. Op de bloemen van de Buddleja zagen we twee dagpauwogen. 's Avonds konden we lang buiten zitten en genieten van de zomeravond.

21 juli: Opnieuw een zeer warme dag; temperatuur van 25 tot 27 graden. Regelmatig horen we enkele putters en groenlingen zingen.

22 juli: Een boomsprinkhaan in onze tuin waargenomen. Deze sprinkhaan is veel kleiner, slechts 11 tot 15mm., dan de grote en meer voorkomende sabelsprinkhaan. De vleugels reiken ver voorbij het achterlijf en zijn licht beaderd. Ze doen denken aan de vleugels van de gaasvlieg.

24 juli: Vannacht heeft het enorm geregend. Ik tapte ca 60 mm. af. Ook vanmorgen nog een bui waaruit 4mm. viel. Dat alles helpt de droogte wat te verlichten. De eerste sherry-tomaatjes geoogst. Ik kan nu

De geringde Huisemus

ook volop dahlia's oogsten.

2 augustus: 6mm. regen afgetapt wat vannacht is gevallen. Vandaag droog en in de loop van de dag steeds meer zon. In onze tuin zien we vandaag een huismus met diverse ringen (zie foto).

Om elke poot een metalen ring en om zijn linker poot een oranje en gele ring. Deze waarneming heb ik doorgegeven aan het vogeltrekstation. Deze instantie is dit voorjaar een ringonderzoek gestart om meer aan de weet te komen over het gedrag en verplaatsing van de huismus.

7 augustus: Een mooie zomerdag. 's Middags een boottocht naar de zeehondenbank De Richel gemaakt.

Op deze bank lagen honderden zeehonden, een prachtig gezicht.

's Avonds nog naar het strand geweest en tot laat in de avond boven op een duin gezeten waar we hebben genoten van de stilte en het prachtige uitzicht over de duinen.

9 augustus: 22mm. regen afgetapt. Op onze voerplank zien we steeds meer diverse vogels o.a. groenlingen, heggenmussen, koolmezen, en een toenemend aantal huismussen met nog diverse jongen.

11 augustus: Vandaag het aardbeienbed een grote opknabbeurt gegeven. Het onkruid verwijderd en de vele jonge uitlopers afgeknipt. Een aantal van de mooiste jonge stekken heb ik uit gesorteerd om ze binnenkort weer als nieuwe planten te gebruiken. Ook het gaas, waar de lathyrus tegenop groeide, heb ik opgeruimd.

De gele uien gerooid om ze verder in de schuur te laten drogen. Zo wordt het in de moestuin steeds leger en kan je zien dat de zomer over zijn hoogtepunt heen is. Ook een winterkoning gespot rond de voerplank. 's Avonds nog even naar het strand geweest.

12 augustus: Een kilo bramen geplukt.

14 augustus: Warm zomerweer. Vanmorgen nog 1 kilo bramen geplukt. Winterandijvie in de bak uitgeplant. 's Middags een duik in zee genomen. De dagen korten al weer en dat is goed te merken. Het is net of de natuur al weer aan het afbouwen is.

De Geelbruine houtuil

Frank London

Eerst mijn nieuwe aanwinst voorstellen: De Skinner-nachtvlinderbak, een lichtbak van 40x30x30 cm met 2 Blacklight buizen erboven. Blacklight heeft het voordeel dat de buurt geen lichtoverlast heeft en de haan van de buurman zich ook rustig houdt.

De bak wordt gevuld met eierdozen, waar de vlinders zich weg kunnen stoppen en het geheel niet een door elkaar fladderend pandemonium wordt. 's Ochtends is alles tot rust gekomen en kun je prachtigste exemplaren fotograferen, op naam brengen en ze natuurlijk weer de vrijheid geven.

Het is altijd weer “spannend” wat er 's ochtends in de bak verscholen zit en het deed mij denken aan de keren dat ik als klein jongetje met mijn Opa fuiken ging lichten. Zal er nog paling inzitten? Er is dan ook niets leuker om met je kleinkinderen, die

's nachts in bed horen te liggen, toch nachtvlinders te kunnen bekijken. “Opa, wat een joekel” bij het spotten van een pijlstaart. Zelfs de Ligusterpijlstaart *Sphinx ligustri* kwam al eens op bezoek.

En zo geschiedde, dat ik op 12 mei een nieuwe soort voor Friesland en Terschelling in de bak aantrof. De zeldzame Geelbruine houtuil *Lithophane socia*. De zeldzaamheid kun je mooi nagaan op de verspreidingskaartjes bij Vlindernet op de site van de Vlinderstichting. Voor planten en paddenstoelen doe ik dat bij verspreidingsatlas.nl, maar dat terzijde. Een lichte teleurstelling maakte zich van mij meester toen ik later zag de Ico Hoogendoorn, een vakantiegast, op 10 mei de Geelbruine houtuil al in Formerum gespot had.

Ach, altijd leuk om de eerste te zijn, of is dit gedrag iets voor kleinkinderen?

Zeedorpenlandschap op Terschelling?

Piet Zumkehr

*Het Smal fakkelgras *Koeleria macrantha* speelt een belangrijke rol in de kalkrijke duinen van Noord- en Zuid-Holland. Op de Waddeneilanden is het gras echter erg zeldzaam. Bij ons treffen we het aan op enkele plaatsen rondom West-Terschelling, met name bij het Groene Strand, op het Seinpaalduin en het Grootduin en in de duinstrook tussen de huizen van de Burg. Van Heusdenweg en het havengebied. Elders wordt Smal fakkelgras soms in klein aantal gevonden langs de rand van schelpenfietspaden.*

In de Hollandse duinen is smal fakkelgras de kensoort van het Fakkelgrasverbond of Koelerion. Dit geeft aan dat de soort hier in de duinvegetaties aspectbepalend is. Het gaat dan vooral om droge duinen. Opvallend is het voorkomen in zogenaamde zeedorpenlandschappen.

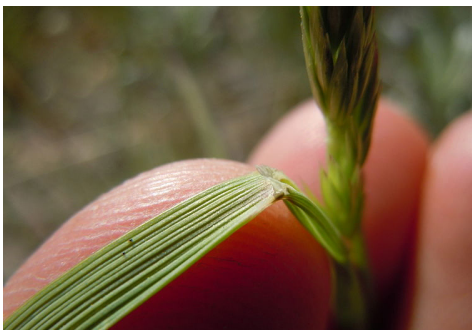
Met zeedorpen worden de vissersnederzettingen langs de Nederlandse kust bedoeld. Ze zijn oorspronkelijk in het duinlandschap gesticht. Bekend zijn Egmond aan Zee, Wijk aan Zee, Zandvoort, Katwijk en Noordwijk. De bewoners van deze dorpen gebruikten de omringende duinen voor allerlei zaken, waaronder het op betrekkelijk intensieve schaal weiden van vee. Het duingebied werd echter niet bemest, of hooguit met door de visserij meegebracht zeewier. Door het gebruik verarmde de duinbodem, waardoor de vegetatie korter werd en het duin gevoeliger werd voor verstuiving. Onder

de van nature kalkrijke omstandigheden konden zich daardoor tal van bijzondere plantensoorten vestigen, waaronder Nachtsilene, Oorsilene, Kegelsilene en Grote tijm, soorten die we op de Waddeneilanden niet kennen. Meer bekende plantensoorten in dit type landschap zijn, naast het al genoemde Smal fakkelgras, onder meer Blauwe zeedistel, Zeewinde, Kleine ratelaar, Muurpeper en Smalle weegbree. Deze soorten komen we op Terschelling ook tegen, echter meestal in andere vegetatietypen. Het oorspronkelijke gebruik van de duinen door de bewoners van de zeedorpen ver-

Boven Blauwe zeedistel, onder Smal fakkelgras

dween geleidelijk, maar maakte her en

der plaats voor een ander type gebruik, de aanleg van kleine akkertjes in het gebied, vaak voor de teelt van zandaardappelen. De eigenaren van de akkertjes bleven het duingebied rondom intensief betreden; een proces waardoor de zeedorpenvegetatie door de jaren heen in stand bleef.

Zien we op Terschelling hiervan ook iets terug? West-Terschelling is oorspronkelijk als vissersdorp in het duinlandschap gesticht. Daarmee voldoet het dorp aan de definitie van zeedorp. Ook de voor zeedorpenlandschappen in de moderne tijd zo kenmerkende duinterreinen met akkertjes vinden we rondom West-Terschelling. Maar als gevolg van het kalkarme duinzand is hier niet op grote schaal een zeedorpenvegetatie ontstaan met Smal fakkelgras en andere genoemde soorten. Rondom de akkertjes groeit hier voornamelijk heide.

Maar de hierboven genoemde groeiplaatsen van Smal fakkelgras ontleen hun bestaan wel aan het gebruik van de duinen door de bewoners in vorige eeuwen. Er is hier dan ook sprake van een minimalistisch soort zeedorpenlandschap op zeer kleine schaal, waarbij alleen de minder zeldzame soorten vertegenwoordigd zijn. Het zeedorpenlandschap van West-Terschelling is dan ook een “slap aftreksel” van dat uit de Hollandse duinen, maar het is desondanks zowel wat betreft de natuurwaarden als de

Wat het zeedorpenlandschap bij West wel gemeen heeft met dat uit de Hollandse duinen is de gemakkelijke vestiging van plantensoorten vanuit tuinen in de omgeving. Bij West vallen daarbij op Wit vetkruid (1), Cipreswolfsmelk (2), Zeepkruid (3) en Bloedooievaarsbek (4).

Vals muizenoor nu ook op Ameland

Piet Zumkehr

*Ameland heeft er een nieuwe plantensoort bij. In de zomer van 2016 ontdekte Theo Kiewiet in de Kooioerderduinen een groeiplaats van Vals muizenoor *Hieracium peleterianum*. De determinatie is inmiddels door het Rijksherbarium bevestigd. Voor Terschelling betekent dit een verlies van een stukje exclusiviteit.*

Tot voor kort was deze soort binnen Nederland alleen van Terschelling bekend. Voor 1995 was de officiële Nederlandse naam Terschellings havikskruid.

Niemand hoeft zich er over te verbazen dat Vals muizenoor nu ook buiten Terschelling is gevonden. Het feit dat de soort alleen op Terschelling voorkwam is immers al die jaren wonderlijk geweest. Vooral ook omdat Vals muizenoor buiten Nederland in Europa over een groot gebied verspreid voorkomt van Spanje noordwaarts tot in Scandinavië boven de poolcirkel. En op Terschelling is Vals muizenoor bepaald geen zeldzaamheid. Vooral in de duinen tussen Formerum en Oosterend komen vele honderden groeiplaatsen voor. De soort is er veel talrijker

dan het verwante, en in Nederland vrij algemene, Gewoon muizenoor *Hieracium pilosella*.

De student Tom van Heusden heeft gedurende het voorjaar en de zomer van 2016 alle groeiplaatsen van Vals muizenoor onderzocht. Daarbij heeft hij het onderscheid tussen beide soorten nogmaals duidelijk vastgesteld. In het algemeen is Vals muizenoor wat groter en hariger dan gewoon muizenoor, maar ontbreken op de

bloeistengel gevorkte klierharen volledig. Ook zijn de uitlopers korter en dikker, waardoor de bodembedekkende bladen dichter op elkaar zitten, en de plant een veel dichtere indruk wekt. Wat de verspreiding van Vals muizenoor op Terschelling betreft, bevestigt het onderzoek van Tom van Heusden hetgeen uit eerdere inventarisaties al is gebleken.

De hoofdverspreiding ligt globaal in de duinen tussen de Badweg van Midsland en de Groede op de westelijke Boschplaat. In de duinen ten westen van de Midslander badweg komen aanzienlijk minder groeiplaatsen voor. Rondom West gaat het maar om een enkele. Op de Boschplaat is Vals muizenoor nog vrij gewoon in het gebied van de vaste duinen (Jan Thijsseduin, Parapluduin) en op het begraasde Witduin (Groede). Oostelijker ontbreekt de soort, behoudens een enkele groeiplaats op de Stuifdijk.

SENSE OF PLACE: MONDRIAANKWELDER BIJ STRIEP...

Klaas Sluiman

Het wekt beroering, de plannen voor kweldergroei bij Striep. Niet omdat wij Terschellingers tegen kweldergroei zijn. Integendeel.

De manier echter waarop de plannen worden voorbereid wekt onrust.

Was er begin januari 2016 nog consensus over het project bij de betrokken partijen (Gemeente Terschelling, Staatsbosbeheer, Provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, Rijkswaterstaat, Oerol/Sense of Place, SLeM, Bureau Waardenburg, De Buren van Kleine Buren, Midslân en Landerum, Vogelwacht, Platform Duurzaam Landschap, SOS, Natuurvereniging, Watersportvereniging), recentelijk is bekend dat de provincie Fryslân het stokje van PRW (Programma naar een Rijke Waddenzee/ Rijkdienst voor Ondernemend Nederland) overneemt, in samenwerking met de Gemeente Terschelling, Staatsbosbeheer, Wetterskip Fryslân, Sense of Place en Rijkswaterstaat, waarbij de laatste het realisatiebesluit heeft genomen om het project kwelderherstel te financieren: er is € 800.000 beschikbaar. Het project schuift naar het westen op en wordt kleiner van omvang, waarbij de positie van de open

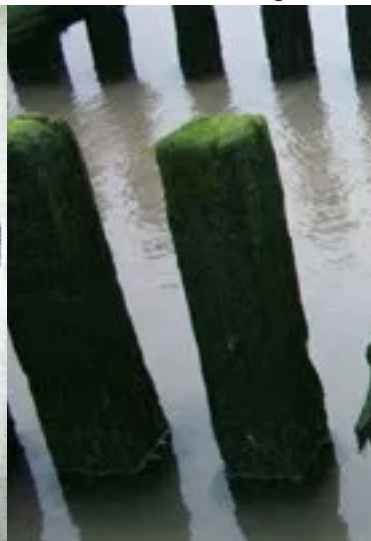
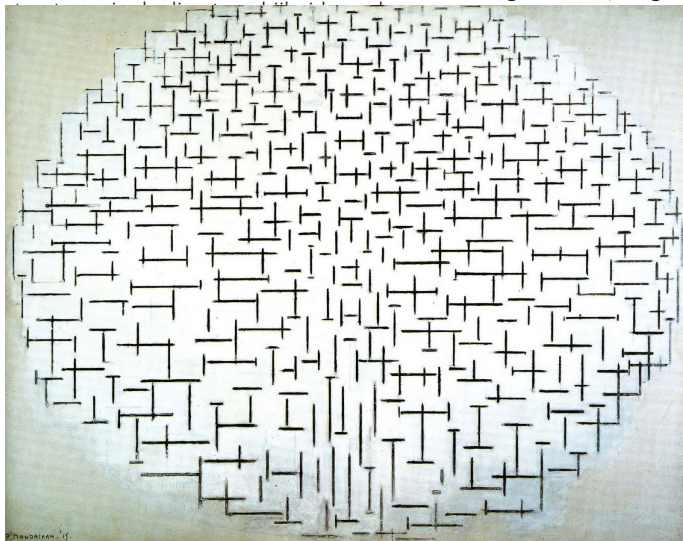
kwelderrestanten bij Striep worden gesitueerd, een positie die als desastreus gezien wordt m.b.t. het foerageer- en rustgebied voor wadvogels.

Het voorontwerp 'Wadland' was in 2015 opgesteld op Oerol door landschapsarchitect Bruno Doedens. Dit was een ontwerp met open structuren en een hoge belevingswaarde, geïnspireerd op het schilderij 'Pier en Oceaan' van Mondriaan.

Langs de Waddenkust van Terschelling komen van oudsher altijd al kwelders voor. Het oppervlakte aan kwelders langs de Terschellinger Waddenkust neemt de laatste decennia echter af. Dit is goed te zien bij de kwelders ter hoogte van Striep en het Sehaal. Deze zijn onderhevig aan stelselmatige afslag waardoor de ecologische kwaliteit en maatschappelijke beleving sterk zijn achteruitgegaan.

De wens ligt er voor het herstel en toename van de oppervlakte kwelder in de Waddenzee.

Het gaat daarbij om kwelders met kenmerkende dynamische natuur en landschapsvorming. Sinds 2009, toen de Waddenzee Unesco Werelderfgoed werd, mag conventionele landaanwinning

met een langzame niet meer.

Het huidige plan is een experimentele methode, zoals die zo'n honderd jaar geleden al werd gebruikt.

Kwelders zijn bijzonder door hun biodiversiteit en culturele historie. Het landschap is er een stuk dynamischer dan bij een dijk. Soms is het land, soms zee. In zo'n gebied groeit zeegras en zeekraal, lamsoor en zeeaster. Ook mosselbanken krijgen er kansen te groeien.

Onzekerheid ontstaat als de bevolking aan het einde van de rit toch geen inspraak heeft in de uitvoering.

De werkzaamheden t.a.v. de aanleg van het kunstwerk volgens de huidige nieuwe plannen van Rijkswaterstaat zullen zeker grote onrust veroorzaken onder de vele wadvogels die hier bij duizenden neerstrijken om te foerageren en te rusten.

Het gebied heeft niet alleen een zeer waardevolle ecologische functie maar de kwelders leveren ook waardevolle ecosysteemdiensten.

De Stuurgroep Kwelderherstel wil de Mondriaan-kwelder in 2018, het jaar van Culturele Hoofdstad (Leeuwarden), klaar hebben.

De kwelders worden niet toegankelijk, wel zullen mensen langs de kwelders kunnen fietsen over het buitendijks fietspad.

BijenparkTerschelling.nl

Aan de rand van Midsland richting Landerumer Kooi ligt Hornsjilde. Daar wordt momenteel een bijenpark ontwikkeld met assistentie van enkele organisaties die zich met bijen, vogels en milieu bezig houden. Ook het Iepen Mienskipfûnd heeft een duit in het zakje gedaan. Na enig oponthoud door strubbelingen met vergunningsverleners, wordt deze maand een groot deel van de plannen gerealiseerd.

De nieuwe stal gaat onderdak bieden aan ongeveer 15 bijenvolken. Er staan vele cursussen op het programma voor alle leeftijden (zie de website <https://bijenparkterschelling.nl>).

Zelfvoorzienend wordt het bijenpark in zijn energiebehoefte door de aanleg van zonnepanelen op het dak van de stal. Regenwater wordt gebruikt voor bevoei-

en van de bijenweide en de plantenbakken met bijen- en vlinderplanten.

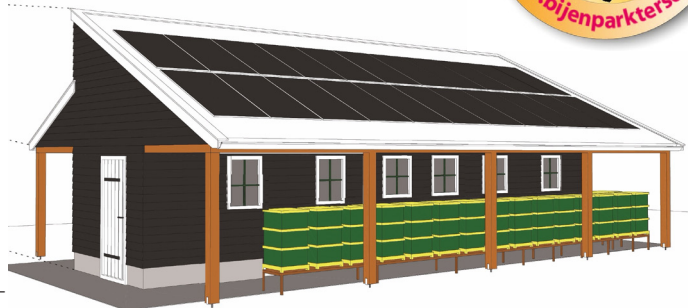
Een vlechteg van wilg, liguster en meidoorn wordt aangelegd naast het slingerende pad door de tuin waarbij nog wel wat hulp welkom is.

Alle bijenproducten, zoals **honing, was, propolis en stuifmeel** worden puur verwerkt tot consumentenproducten. De gebruikte was wordt gerecycled en opnieuw aan de bijen aangeboden.

Volgens imker en bijenteeltleraar Klaas Sluiman, wordt het Bijenpark Terschelling een leerzame en avontuurlijke attractie, voor zowel eilanders als gasten.

**Hornsjildeweg 1
8891JJ Midsland**

e-mail:
bijen@
bijenparkterschelling.nl

Vandaag:

***Wilt u in het vervolg de nieuws-
brief van Rinkelbollen ontvangen?
Mail dan uw e-mailadres door aan
natuur@schylge.top***

Agenda

Zondag 24 september 14.00 uur Start excursie bij SBB kantoor West
Bladmijnen en bladaantastingen met Leo Bot.

Zondag 8 oktober 14.00 uur Begin Badweg Hoorn
Paddenstoelenexcursie met Leo Bot en
Frank London.

Zondag 15 oktober 14.00 uur Verzamelen bij Formerum aan Zee
Strandwandeling met Gerrit Doeksen.

Donderdag 26 oktober 20.00 uur Natuurschuur Lies
Lezing: Je blijft je verwonderen... met bijen
door imker Klaas Sluiman.

Zondag 12 november 14.00 uur Verzamelen bij De Walvis
Wandeling op de Noordvaarder met
Piet Zumkehr.

IEDEREEN IS WELKOM. OOK NIET-LEDEN.

1648 Pur Sang

Het winkeltje met exclusieve wad- en eilandproducten

Oosterburen 23
Midsland Terschelling
Tel. 0562 448090

**Boeren koe- en
schapenkaas.
Cranberry-, duindoorn- en
blueberryproducten.
Delicatessen, olijven, tapenade.
Eilandbonbons.**

En ook nog een
ruim assortiment
(tap-) olie en azijn,
Terschellinger en
buitenlandse kazen,
natuurvoeding en lichaams-
verzorging en diverse andere
cadeau-artikelen.

*De specifieke smaak van
Terschellinger Boerenkaas*

Terschellinger boerderijzuivel is alleen verkrijgbaar bij de

PIETER PEIT'S HOEVE

Lies 24a Terschelling
Telefoon 0562 448501
www.pieterpeitshoeve.nl